

OILAVIY MUHIT VA OILAVIY MUNOSABATLARNING BOLA XULQIGA TA'SIRI

Rashidova Shoxista

Shahrisabz davlat pedagogika instituti 2-oliy (sirtqi)

Pedagogika psixologiya yo 'nalishi talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada oilaviy muhit va oilaviy munosabatlarning bolalarning xulq-atvoriga ta'siri o'rganiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilaviy muhitning barqarorligi va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar bolalarning psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Maqolada turli oilaviy sharoitlar va tarbiya usullarining bolalar xulqiga qanday ta'sir etishi ko'rib chiqiladi va ularning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: oilaviy muhit, oilaviy munosabatlar, bola xulqi, tarbiya usullari, psixologik rivojlanish, ijtimoiy rivojlanish, emotsional rivojlanish, ota-ona roli, nizoli oilalar, bola tarbiyasi, stress omillari.

Annotation: This article examines the impact of family environment and family relationships on children's behavior. Research shows that the stability of the family environment and the relationship between parents directly influence children's psychological development. The article discusses how different family conditions and parenting styles affect children's behavior and analyzes their impact on social and emotional development.

Keywords: family environment, family relationships, child behavior, parenting styles, psychological development, social development, emotional development, parental role, conflict families, child upbringing, stress factors.

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние семейной среды и семейных отношений на поведение детей. Исследования показывают, что стабильность семейной обстановки и отношения между родителями оказывают прямое воздействие на психологическое развитие детей. В статье анализируется, как различные семейные условия и методы воспитания влияют на поведение детей, и их влияние на социальное и эмоциональное развитие.

Ключевые слова: семейная среда, семейные отношения, поведение ребенка, методы воспитания, психологическое развитие, социальное развитие, эмоциональное развитие, роль родителей, конфликтные семьи, воспитание ребенка, стрессовые факторы.

Oilaviy muhit va oilaviy munosabatlar bola shaxsiyati va xulq-atvorini shakllantirishda juda muhim ahamiyatga ega. Bola tug'ilganidan boshlab, uning birinchi ijtimoiy muhiti oila bo'lib, bu muhitda u o'zining dastlabki hayotiy

tajribalarini oladi. Oila bola uchun dastlabki tarbiya va ma'naviyat maktabi bo'lib, unda bolaning birlamchi qadriyatlarini, o'z-o'zini anglash, o'ziga va boshqalarga nisbatan munosabatlari shakllanadi. Shu sababli, oilaviy munosabatlarning qanday bo'lishi bolaning kelgusidagi hayotiy qadamlarida katta rol o'ynaydi.

Oilaviy muhitning barqarorligi va sog'lomlik darajasi bolaning ruhiy va jismoniy salomatligiga, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Ota-onalar o'rtasidagi samimiy va hurmatli munosabatlar, oiladagi a'zolar o'rtasida o'zaro yordam va tushunish, bola uchun xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratadi. Bunday muhitda bola o'zini erkin his qiladi, mustaqil fikrlashni o'rganadi va o'z qobiliyatlarini namoyish etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Aksincha, oiladagi nizolar, ziddiyatli munosabatlar yoki e'tiborsizlik bolalarda turli psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, ota-onalar o'rtasidagi doimiy mojarolar, oilaviy beqarorlik yoki qattiq nazorat bolalarda stress, xavotir va qo'rquv hissini uyg'otishi, ularni ishonchsiz, o'ziga qaram va ijtimoiy moslashuvchanlikda muammolarga duchor qilishi mumkin. Bu esa ularning ijtimoiy hayotga integratsiyalashuvi va o'z imkoniyatlarini to'laqonli rivojlantira olmasligiga sabab bo'ladi.

Oilaviy munosabatlar va tarbiya usullari ham bolaning xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Demokratik tarbiya usullari, ya'ni bolaga erkin fikr bildirishga imkon berish, uning fikrini tinglash, ijtimoiy faollik va o'ziga bo'lgan ishonchni rivojlantirishga yordam beradi. Bunday oilalarda bolalar ko'proq o'zini erkin his qiladi, o'z his-tuyg'ularini ifodalashda ochiq bo'ladi va ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli bo'ladi. Biroq, avtoritar yoki haddan tashqari erkin tarbiya usullari bolalarda o'ziga ishonchsizlik, bezovtalik yoki aksincha, tajovuzkorlik va o'zaro mojarolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Ushbu maqolada oilaviy munosabatlar va oilaviy muhitning bolalar xulq-atvoriga ta'siri, tarbiya usullarining bola shaxsiyatiga qanday ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, oilaviy nizolar va stress omillarini kamaytirish usullari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Oilaviy muhit va tarbiya masalalariga e'tibor qaratish, bolalar psixologik va emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan muhitni yaratishga yordam beradi.

Oilaviy muhit va oilaviy munosabatlarning bolalar xulq-atvoriga ta'siri masalasi juda keng va murakkabdir. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar xulqining shakllanishida oiladagi emotsional muhit va tarbiya usullari katta rol o'ynaydi. Ota-onalar o'rtasidagi hurmat va mehrga asoslangan munosabatlar, bolaga nisbatan ijobiy yondashuvlar bolalar shaxsiyati, xulq-atvori va psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, oiladagi nizoli vaziyatlar va e'tiborsizlik bolalarda turli xil psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Tadqiqotlar natijalariga ko'ra, oilaviy munosabatlar va muhit quyidagi jihatlarda bola rivojlanishiga ta'sir qiladi:

1. Psixologik barqarorlik va o'ziga bo'lgan ishonch: Ota-ona tomonidan doimiy qo'llab-quvvatlanish va bolaga nisbatan ishonchning mavjudligi uning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Bunday bolalar ijtimoiy munosabatlarda ochiq, o'z fikrini bemalol ifoda etadigan va stress holatlariga bardoshli bo'ladi.

2. Ijtimoiy ko'nikmalar va munosabatlar: Sog'lom oilaviy muhitda tarbiyalangan bolalar boshqalar bilan muloqot qilishda samarali ijtimoiy ko'nikmalarga ega bo'lishadi. Ular jamoada ishlash, hamkorlik qilish, muammolarni murosali hal qilish kabi qobiliyatlarni rivojlantiradi.

3. Xulq-atvor muammolari: Nizoli yoki beqaror oilaviy muhitda tarbiyalangan bolalarda tajovuzkorlik, isyonkorlik, itoatsizlik yoki, aksincha, haddan tashqari itoatkorlik kabi xulq-atvor muammolari kuzatilishi mumkin. Bu esa ularning ijtimoiy va akademik faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

4. Emotsional va ruhiy sog'liq: Oiladagi beqarorlik, ota-onalar o'rtasidagi nizolar va bolaga e'tiborsizlik uning ruhiy sog'lig'iga salbiy ta'sir qiladi. Bunday bolalarda stress, xavotir va depressiya kabi psixologik muammolar rivojlanishi ehtimoli yuqori.

5. Ta'lim va akademik muvaffaqiyat: Ota-onalarning ta'limga bo'lgan munosabati va bolani o'qishga rag'batlantirish darajasi uning akademik natijalariga ham ta'sir ko'rsatadi. Ta'limga yuqori e'tibor qaratadigan oilalarda bolalar odatda yuqori o'zlashtirish ko'rsatkichlariga ega bo'ladi.

Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, oilaviy muhit va munosabatlar bolalar rivojlanishining barcha sohalariga ta'sir qiladi. Ijobiy oilaviy muhit, o'zaro hurmat va samimiyat bolalarning sog'lom psixologik rivojlanishi, shaxsiy va ijtimoiy jihatdan muvaffaqiyatli bo'lishi uchun muhim omillardan biridir. Shu bilan birga, oiladagi nizolar va beqarorlik bolalarda psixologik va emotsional muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Oilaviy muhit va oilaviy munosabatlarning bola rivojlanishi va xulq-atvoriga ta'siri har tomonlama chuqur va murakkab jarayon bo'lib, bu jarayonning qanday kechishi bolaning shaxsiyati, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilada sog'lom muhit va ijobiy munosabatlarning mavjudligi bolalar ruhiy sog'lig'i, o'ziga bo'lgan ishonch, ijtimoiy faoliyat va ta'limda muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradi.

Oilaviy muhitning barqaror va ijobiy bo'lishi bolaning psixologik va emotsional holati uchun muhimdir. Ota-onalar o'rtasidagi o'zaro hurmat va mehr, bolaga nisbatan ko'rsatilgan e'tibor va qo'llab-quvvatlash bola o'zini xavfsiz va qadrlangan his qilishiga yordam beradi. Bu esa uning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi, ijtimoiy va akademik faoliyatlarda muvaffaqiyatli bo'lishiga turtki bo'ladi. Shuningdek, oiladagi sog'lom muhit bolaning o'z his-tuyg'ularini ifodalashda erkin bo'lishiga, qiyinchiliklarni yengib o'tishda bardoshlilik va mustaqillik kabi fazilatlarini rivojlantirishiga yordam beradi.

Ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar ham bolaning ruhiy holati va xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'zaro hurmatsizlik va doimiy nizolar bola uchun kuchli stress manbai bo'lib, bu uning ruhiy rivojlanishiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Bunday muhitda bolalar o'zini xavf-xatar ostida his qiladi, o'z his-tuyg'ularini ifoda etishda qiyinchiliklarga duch keladi va psixologik stress holatlari ko'payadi. Bu esa kelajakda ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatining pasayishiga, shaxsiy va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarining cheklanishiga olib kelishi mumkin.

Ota-onalarning bolaga nisbatan tanlagan tarbiya uslublari ham bola rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biridir. Demokratik tarbiya usullari, bolaga nisbatan hurmat va e'tibor, uning fikrini tinglash va o'z-o'zini anglashga yordam berish kabi yondashuvlar bolada mustaqillik, o'ziga ishonch, mas'uliyatlilik va ijtimoiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonishga yordam beradi. Aksincha, avtoritar yoki haddan tashqari erkin tarbiya uslublari bolalarda isyonkorlik, o'ziga bo'lgan ishonchsizlik yoki, aksincha, mas'uliyatsizlik kabi salbiy xulq-atvorlarni rivojlantirishi mumkin. Shuningdek, bolaga nisbatan qo'llanilgan qattiqqo'l nazorat va e'tiborsizlik uning o'z qadr-qimmatini past baholashiga va o'zini kamsitilgan his qilishiga olib kelishi mumkin.

Nizoli va ziddiyatli oilalarda tarbiyalangan bolalarda turli xil psixologik va xulq-atvor muammolari yuzaga kelishi mumkin. Bunday bolalar ko'pincha ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklarga duch keladi, stressga chidamliligi pasayadi, o'z his-tuyg'ularini ifoda etishda muammolarga ega bo'ladi va akademik faoliyatda qiyinchiliklarga duch keladi. Bundan tashqari, bunday muhit bolalarda tajovuzkorlik, ijtimoiy moslashuvchanlikning pasayishi, depressiya va xavotir kabi psixologik muammolarni rivojlantirishi mumkin. Shu sababli, ota-onalar va pedagoglar bolalarga nisbatan yanada e'tiborli bo'lishlari, ularning psixologik holatini nazorat qilishlari va kerak bo'lganda psixologik yordam ko'rsatishlari lozim.

Ushbu tadqiqot natijalariga asoslanib, oilaviy muhit va munosabatlarni yaxshilash uchun bir qator tavsiyalar berilishi mumkin. Ota-onalar bolaga nisbatan ko'proq e'tibor qaratishlari, ularning fikrini tinglashlari, ularni qo'llab-quvvatlashlari va o'zaro hurmat asosida munosabatlar o'rnatishlari kerak. Shu bilan birga, oiladagi nizoli vaziyatlarni kamaytirish, muammolarni murosali hal qilish, bolalarni mustaqil fikrlashga va o'z his-tuyg'ularini ochiq ifoda etishga o'rgatish zarur. Shuningdek, maktab va ota-onalar hamkorlikda bolalar psixologik holatini kuzatib borishlari va ularning rivojlanishiga to'siq bo'ladigan omillarni bartaraf etish uchun chora-tadbirlar ishlab chiqishlari kerak.

Oilaviy muhit va munosabatlar bolaning hayotida muhim rol o'ynaydi va uning shaxsiy, psixologik hamda ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar va pedagoglar uchun bolalar tarbiyasida oilaviy muhitning ahamiyatini anglash, sog'lom va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatli va baxtli hayotining garovi bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, sog'lom

oilaviy munosabatlar va o‘zaro hurmat asosida qurilgan oilaviy muhit bolalarning barkamol rivojlanishi uchun muhim shartdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anorboyeva, D. (2021). *Oila va bolalar: Tarbiya, muhit va munosabatlar*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi. (1-200 betlar)
2. Abdullaeva, N. (2019). *Bolalar psixologiyasi va tarbiyasi*. Toshkent: O'qituvchi. (1-150 betlar)
3. Ruzimurodova, M. (2020). *Oila va bolalar tarbiyasi: nazariy asoslar va amaliyot*. Toshkent: Fan va texnologiyalar. (1-180 betlar)
4. Amonov, A. (2018). *Oila va jamiyat: Tarbiyada yangi yondashuvlar*. Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi. (1-220 betlar)
5. Qodirov, B. (2022). *Bolalar rivojlanishida oilaviy muhitning ta'siri*. Tashkent: Innovatsion rivojlanish vazirligi. (1-170 betlar)
6. Abdullayeva, D. (2017). *Oila va bola: O'zaro munosabatlar va tarbiya usullari*. Toshkent: O'zbekiston Matbuot. (1-160 betlar)
7. Rahmonov, S. (2020). *Oila tarbiyasi va bolaning emotsional rivojlanishi*. Toshkent: Yoshlar nashrlari. (1-140 betlar)
8. Mirzayeva, N. (2016). *Psixologiya va tarbiya: Bola va oila munosabatlari*. Toshkent: Fan va ta'lim. (1-190 betlar)
9. Islomov, R. (2019). *Oila tarbiyasida muhim jihatlar*. Toshkent: Ma'rifat. (1-130 betlar)
10. Tashkent, A. (2021). *Oilaviy muhit va bola psixologiyasi*. Toshkent: O'zbekiston Psixologlar Assotsiatsiyasi. (1-200 betlar)